

ROTUMAN

MATA‘ NE TĒ ĀFĀF‘ĀK (ARCHIVES) ‘ON KAUNOHOGA MA FĀMORI NE MATA‘UM ‘E ‘ON TAUSA

Tē áfáf'ák 'on kahunohoga hat la väegat 'e 'os rogrog ne sok'akim 'e 'on tause. la hoa' 'is se tēkät ne 'is la pō la 'inea ne sei 'isa ma ut ne 'is leume. Tē áfáf'aki hat tape' ma mäl ne sik 'e tē sikiag mäl, 'alpam häe mäl, puk fä'i, ma puk ma peap pumua.

'On la sapsap ma matmata' ne tē áfáf'ák ne 'os kahunohoga ne fakput ma roam tae hunit ne tē 'i la pō la noh roa ne 'igkä'. Puer'ák ma sal lelei 'i tāla hāiasoagan 'äe la mata'ua tē áfáf'ák ne 'ou kahunohog ta se fup favorit ne kankanamo.

MÄL NE AV TA NE HO'AM 'E TĒ ÁFÁF'ÁK NE MOU SE PACIFIC ISLANDS EDUCATION RESOURCE CENTRE (PIERC) NE KEL'AKIA LE' PUER MUMUA NE PIERC, LE MAMEA TAULAPAPA SEFULU IOANE FAUT 'E FAU SAGHUL NE 1970S

Ka tes ta la pō la rēmane'ākia tē áfáf'āk ne mou se 'otou kahunohoag ta?

Tē áfáf'āk 'on famōr ma kahunohoag ma'oi rēam 'e káinag tē ne pō la par vavhiān (fak se 'alolo, sa'aga, 'ai, 'ūl ne mānmanu, pulu, ma tē tū hoi'āk). 'E av ne la 'ut se mua 'on roa ne tē 'i noh áf'aki e, iris tāla kamāt la raksa' a'vavhiān. 'E ut te'is, 'amis tāla sui'āk ne tes 'atama tāla pō la rēmane'ākia tē áfáf'āk 'on 'ou ma sal ne la pō la matā'ua la tē 'i se sok.

Sapsap ma 'at'atāk ne tē 'i

Tē raksa' ne pō la sok hūn se káinag sapsapat ne a'sok se tē 'i la pō la rē'ia tē 'i la uf, lo'lo', ne fuā ne puk hathata la uf ne mālu la uf. Lol ne 'ot 'uli la hoi'āk 'e av ne 'it la sapsap se tē 'i, ma tāla a'pearperan pepa ma af tēan māl ne sik 'e tē sikiāg mālu.

Ka tes ta 'āe la pō la rē: 'Ou la sapsap a'lelei ma 'aklalai ne tē áfáf'aki tāla matā'ua ma lelua raksa' ne pō la soko. 'Io la 'ou si'u la ma'ma' ka mamas 'e av ne la pā ma sapsap se tē 'i, ka kapa'āk ta gloves 'e av ne la pā ma 'aak se mālu ma māl seminte af'aki (film negatives). Nōnō ka 'āe kat 'es gloves ra, ma sap ma se mālu 'e vakvak heta ma matā' la se 'atākua rer ne māl ta.

Sāe a'riri' puk hathata la se ufua ne kākā'ia fuā ne puk ta ma a'es'ao'āk 'ou si'u ma tē hoi'āk la sasapoa puk ne pō la uf a'vavhiān la se sāe 'atākoa ka la sāe ma la haitāuāg ma 90°–120° 'on la vāsousou ne rāu ne peap ta.

Tafa

Tē ne pō la par a'vavhiān (organic materials) la pō la rēmane'ākim 'e taf ne as ta ne pulolo, a'ti' se' 'e taf ne hat se ultra-violet (UV) spectrum. Tē ti'ut ne UV leume, as ta, ka káinag pulol te'is fluorescent ma

halogen light bulbs la pō tape' ma la 'es 'e taf te'is UV ne la pō la rēmane'āk tē. Taf ne pulolo la pō se' ma la a'af pān ne tē ne fā'i ma rē la pepa la kekel.

Ka tes ta 'āe la pō la rē: 'E av ne kat a'es'ao'āk ra, hāe'āk te' ne tē se ta laloag keset la mālua iris 'e taf ta. 'E av ne la hot'āk tē 'i la ke'āk, matā' la as ta se pān pāu se tē 'og ka hāe 'e laloag rum ne taf ta kat ti' ra. Nōnō ka la vavhiān, a'es'ao'āk 'e pulol LED 'e rēko ne'ne' ne tafat ne leum 'e pulol 'i mea'mea' se' 'e káinag pulol ne tore. 'Āe kop ma la rē a'hāe la a'es'ao'āk 'e las ne pō la a'jeamjeman ne'ne' ne taf UV 'e har ne mālu, ne káinag plástikit ne pūlū'āk se nu'suā mutū la tukua sun ne taf ne as ta ne la pānim se laloag rī (window film), ne tē ne la pō la a'jeamjeman taf ne UV ne leum 'e pulolo.

Lāg ta ma Sun ta

Jenjen ne lāg ta ma masun ta la pō la tē se tē áfáf'aki. 'E av ne lāg ta la jen ti' ne jen 'ihit, iā la pō se' ma la rēmane'āk tē áfáf'āk 'i, ma 'e av ne tē 'i la 'ut la ti' hūn se sun ta ne tuk la mea'mea' hūn se matit ka jenjen 'i la hāisiriāg'āk 'e av tūtū, ma tāla hele' la tē 'i la koa, tat, ne uf.

Ut ma'oi 'e Aotearoa agtāu ma masun ne lāg ta ne sir'āk pasān 65. Tēkēe te'is 'ut'āk tape' ma 'on mamā ne tē 'i 'oris la filāg ne par, ka ne la mamā ma se 'os mātū fakfōro, ma la tuk tape' ma 'on la noh roa ne tē áfáf'āk 'i.

Ka tes ta 'āe la pō la rē: Áf'āk ne tē'i se rumut ne kat a'es'ao'āk ra ne ta kapot tafat, ne ta utut ne kat sun ne matit hāhāia ra ka kat masun ne matmat ra, la pō se' ma la a'jeamjeman raksa' ne pō la soko. Matit ta lelei ka la pumua' se' la tēkēe te'is la nōnō ma se' ka se jen ma'oi. Matā' la se nā'ia tē 'i se ut ne sun la ma matit ta la gat ke av hāisiriāg ne jen a'fuāmamāu fak se 'e fān rī ta (basements), rī kakauga, rī kuku, attics, ma karaja. Se tukua tē áfáf'aki se pupui ta, ne a'el'ākia se tēkēe sunu, ne se pāp ne tānu, ne pā'akiāg ne rī ne fā' se sisi. A'es'ao'āk 'e misin la teak masunu 'e laloag rī ta – dehumidifier (ka pā'āk nu'suā mutū), ne sāe nu'suā mutū ma a'es'ao'āk 'e siā la' mer het la a'lāglāg se ut ta. Tē teak matit (moisture absorbers) ne hāe'āk se laloag 'ai, kese, kontāina ma kapoto la hāiasoag la tukua masun ta la se sir'āk 'e pasān 60. Rē a'hāe la tōg ta foh fohoag masun mea'mea' het (hygrometer) la fohoa masun ta 'e ta laloag rumut.

Pera ma kefkēfu

'E av ne la tē se tē áfáf'aki, pera ma kefkēfu la pō se' ma la a'oa'oa rer ne tē 'i la fak se gargarue ne sántipepa. Kefkēf ne tē se ut tape'i a'mou hele' la matmat ma tē rēam la ut ta'ag la filāg ne pop ne par.

A'MA'MA' 'OU SI'U, MA KOTĀ SAKIOR MAFAN TĒ ÁFÁF'ĀK NE MOU SE 'OU KAUNOHOAG TA LA RĀEA TĒKĀE NE KOP MA RAKSA'A

Ka tes ta 'āe la pō la rē: Sakior se 'ou tē áfáf'aki 'e te' ne ava ma 'io la se kefkēf ne filāg. A'es'ao'āk ta poras parpar het la 'ut'ākia pear ma kefkēf 'e tē 'i. Fāu ne hā' 'ou tē áfáf'aki la se tē kefkēfuen ma a'ma'ma' 'ou si'u ne kapa'āk gloves ma kotā 'āe 'atāk ne pā se tē áfáf'aki.

Mānman rēmane'āk tē

Ma 'on mānman rēmane'āk tē he his ne la pō la 'ania' 'ou tē áfáf'aki, fak se ararāu 'a hā'u, le'nejea, potpotu, moagmoag ne kefkēfu, ma pija. Pija 'oaf la 'ā peap, le'nejea ma lo'lo'u 'oaf ke la 'ā 'e tē ne fāua rer ne tē, ka ania ma potpotu 'oaf ke se puk hathata.

Ka tes ta 'āe la pō la rē: Sakior se 'ou tē áfáf'aki 'e te' ne ava ma 'io la 'ut'ākia mānman rēmane'āk tē ka iris kat seminte mane'āk pāu ra tē 'i. Matā' la ut ne 'āe áf'ākia tē 'i la nōnō mamas ma ka matā' la tēla'a ma tānu la se a'el'āk se 'ou tē áfáf'aki. Far hāiasoag nōnō ka mānman rēmane'āk tē 'i la 'ut la ma'oi.

Tē ne kal pō 'e ra la áf'āk roa

Tē 'e 'on rerege kat 'amnāk'āk ra la áf'āk roa 'e rēko tē 'i kat rē a'lelei ra (low quality), acidic, ne raksa' a'vavhiān ne miji:

- Káinag tē ma'oi ne rēam 'e pepa (kes miā' rāhrāhu, nuspepa, peap ne pō la a'es'ao'āk

hoi'āk fak se peap la pān tē ma peap ne misin pāniāg puku) hat la acidic ne pō la jen la hele' 'e tēkēe te' 'e laloag ne ta av roat, ma la pō la hele' la tē 'i la af tē ne kekel ne uf a'vavhiān.

- 'Ai tape' ma hat la acidic ma pō se' ma la af tēan pepa ma a'af'afan marōs ne fibres.
- Klip ma pin a'mouāg peap ne rēam 'e 'ia (metal paper clips ma staples) la 'umea 'e laloag ne ta av roat ma la pō se' ma la a'af'afan ne'ne' ne fibres.
- 'Ūlāp pulpulu (Tapes), pul puluāg tē (glue), uāuā rāpā (rubber bands), Blu Tack®, Post-it® notes, ma 'alpam hāeag māl ne hat la magnetic ne self-adhesive la pō se' ma la af tēan mālu ka kat pō ra la T'ua ka rēmane'āk pāu tē 'i.
- Plástik 'e 'on rereg la pō se' ma la rēmane'āk tē áfáf'aki, fak se PVC, plástik pān a'vāhi, ma plástik ne a'es'ao'āk se sik mālu (cellulose acetate)
- Lamination iā salat ne a'es'ao'āk la fāua pepa 'e ta plástikit ma pul ne la a'sun ma pūlū'āk se 'on rere ma lopo. Tē 'e 'on rereg la sos ma hot'āk acids ka tē 'e 'on rereg la pō la rē ma pān ta la hot. Lamination iā tēet ne kal pō 'e ra la hō'āk 'e vāhiāg ne 'on la a'soko.

Ka tes ta 'āe la pō la rē: Jen te' ne tē 'i se tē ne pō la áf'āk roa. Se a'es'ao'ākia sal te'is laminating se peap 'es'ao ne pā áf'āk roa.

Ka gou la āf'āk tapen tē āfāf'āk 'on 'otou kəunohoag ta?

Āf'āk 'ou tē se laloag kese la pārea 'e tē ne pō la rēmane'ākia. Sal la āf'āk tē ne te'is āf'āk sio la hāisoag la matā'ua tē āfāf'āk pumuā 'on 'ou kəunohoag ta la noh roa.

Tōg 'e tē āf'ākia tē lelei

Tē āf'ākia ma hāeag tē 'e 'on rereg la a'mou āf'āk ne iā 'archival', 'acid-free' ne 'museum-quality', ka fāeag 'i pō se' ma la hoa' tūen 'āea. Sākior la pō rogrog ne āf'āk sio se lopo 'e av ne 'āe la aoa 'ou tē āf'ākia ma hāeag tē:

- 'Acid-free' & 'lignin-free'. 'Io la rāe se fāeag ruā 'i la pō peap lelei.
- 'Pure 100% cotton' ne '100% alpha cellulose' tae hat la peap lelei paut.
- 'Buffered' 'āligen ne ta kəinag tēet ne vait ne hat la alkaline pH hāe'āk vahia se tē ta'ag la pāregat ne la ao potoa acids ne pō la rēmane'ākia tē 'i. Peap ma'oi, māi ne siki, ma māi seminte āf'āk (negatives) la pō se' ma la hāe se tē āf'ākia tē ne hat la buffered.
- 'Unbuffered' 'āligen ne kat 'es ra ta tēet ne vait (buffer) hāe'āk se tē ta'ag. Kainag māi 'i Cyanotypes ma jai 'i blueprints kop pāu la āf'āk 'e tē āf'ākia tē ne hat la unbuffered la matā'ua pān jarav fak li' ta la se ofien.
- Se māi ne sik 'e tē sikiāg mālu, ao tē āf'ākia ma hāeag tē ne aier'āk ma pō vahia 'e 'amnāk te'is Photographic Activity Test (PAT).
- 'Inert plastics' fak se polyester, polypropylene ma polyethylene iris lelei. PVC (polyvinyl chloride) iā plastikit ne kat lelei ra. Se a'es'ao'āk plastik ne 'es 'e PVC, 'inea ne tese iā fā' 'archival' ne 'archive-safe'.

'OU LA A'ES'AO'ĀK NE TĒ ĀF'ĀKIA TĒ NE LELEI KA ĀF SE 'AMNĀK TE'IS TĀLA A'HELE' LA TĒ ĀFĀF'ĀK NE 'OU KĀUNOHOAG TA LA NOH PĀR KA Ū

Puer'āk lelei se matā' ma āf'āk ne tē'i

- Nā tənā' tē ne tatāu. Hāisulūiāg'āk ne mālu ma pepa ne nuspepa la pō se' ma la a'hele' la pāni la jen ne kekel, ma mālu la rāhrah ne raksa' mij. Nuspepa 'es ti' pāu 'e vāi ne hat la acidic ka kat fū lelei ra la āf'āk roa. Photocopy ma hōl'āk ne sik māi ma āf'āk rogrog ne nuspeap ta se peap ne kat 'es acid ra ma kotā āf'āk peap ta'ag la pō la se rak'sa mij.
- Kese kop la se 'es acid ka 'on hiti' heta kop la haitāuāg ma tē ne la hāe sin. La ti' sir ma tē āfāf'āk la pō la rue; ka la mea'mea' sir ma tē 'i la hāisosoiāg ma hele' la so'so', ne ufuf, ne mou. Kes peap mōumou, kes hāeag sākānāve ma kes 'ai 'es 'e acid. 'Āe la pō la a'es'ao'āk 'e tē 'i ka hāe'āk peap ne hat la acid-free ma 'buffered' se farfar ne kes ta ma 'e te' ne fāu his jen peap ta.
- Pepa la raksa' mij se' nōnō ka la lo'lo'. Hoal'āk 'atakoa peap ta 'e av ne la āf'ākia ka se lo'ua, ne nōnō ka la lo' ma lo'a' he his 'esta la a'sok sin.

- A'es'ao'āk 'e folders ka 'eagke tag hāeag puku (envelopes) la a'jeamjeman raksa' ne pō la sok se vakvak ma piu ne 'ou tē āfāf'ākia
- Nōnō ka 'āe la āf'āk ma nā ke 'ou tē āfāf'ākia se rer ne ta 'ai hap nāg tēet (wooden shelving), fāu mumuā 'ai ta ne 'e ta tēet ne pān 'ai ta la acids ne tae 'e laloag 'ai ta se hōl se peap ta.
- Se a'es'ao'āk 'e kəinag 'alpam hāeag māi ma scrapbooks ne hat la magnetic ne self-adhesive. Hil 'alpam hāeag māi ne la pūlūf'āk ke mālu 'e piu ne māi ta (photo corners) ne ma 'on tag la hāeag mālu sin (pocket albums).
- A'es'ao'āk ma ke 'e kəinag penlem te'is 4B la fā' tē 'e pepa ma mālu ka se a'es'ao'ākia kəinag pen 'i ballpoint ma felt pens, ko ne la pō se' ma la af tēan peap ta. Fā' tē ma se farfar ne vakvak ne mālu ka 'eagke 'ea se uān ne māi heta. Nōnō ka 'āe la hāe se 'alpam het ne scrapbook het, rē'a'hāe la fā'ia tē ne 'āe pā fā'i se peap ta 'e for ne vakvak ne māi heta.

TAUNĀ' MA ĀF'ĀK AG'ESEA TĒ NE TATĀU SE' MA NE HAIARIAG

SĀE PUK ĀFĀF'ĀKI LA HELE' MA 'E DIKRĪ 90° - 120° 'ON MAJAGA 'E RAU NE PEPA

ĀF'ĀK ROGROG PUMUA (FAKSE ASA, UTU, TERĀN NE HULA MA FAU) 'E FA' NE MĀLU MA PUKU LA ĀF'ĀK SE AV NE TORE.

TAG AF'AKIAG TĒ PLASTIKI LA PŌ SE' MA LA A'ES'AO'ĀK LA HĀEA MALU MA MAL SEMINTE AF'ĀKI (NEGATIVES).

SAP A'LELEI SE MALU MA MAL SEMINTE AF'ĀKI (NEGATIVES) 'E 'ORIS HARA NE FARFARA

Āf'āk ne puk hathata ma 'alpama

'E av ne la nā la kel'ākia, fū'āk noj tē 'i ma kakepoa 'e ta tēet fak se bookends nōnō ka vavhiān.

Nōnō ka la fue' la puku la fū'āk iof'āk ke ma fuā ne puku la pō se' ma la raksa' ne mane'āk. Puk titi'u ma puk maha noj la halea'āk 'e ave ne la āf'āki. Nōnō ka la āf'āk pāu ke se ta tē nāag tēet (shelf) ma se mao'āk la tāf ne i' kefkef ne la vil se rer ne tē 'i la se filag'ia.

'E av ne la āf'ākia puku ma 'alpama se laloag kese, hofāk'āk puku ma 'alpama la fuā heta la 'e lopo; ne halea'āk ma hēhē'āk puku ma 'alpama 'e laloag kes ta. 'E av ne fuā ne puk hathata ne 'alpama, ne sasapoa rāu ne pepa, la uf ne tō, a'es'ao'āk 'e kqinag 'ūlāp ne repen 'alolo la 'o'oroa ma sasapoa rāu ne peap 'atakoa. Se a'es'ao'ākia uauā rāpā (rubber bands) ko ne tē 'i tāla la raksa' ma af tēan 'ou tē āfāf'āki.

Āf'āk ne māl ne sik 'e tē sikiāg mālū, māl ruerue, ma māl seminte af'āki (negatives)

Māl ma tē ne af'āk se kqinag peap ma plāstik ne a'es'ao'āk se sik mālū raksa' a'vavhiān. 'On la āf'āk ne kqinag tē 'i 'e utut ne mātmatit, maksul, mamas, ma'ma' ma kat 'es kefkefut ra, tae tē pumuet.

Māl ne af'āk se pepa 'ātā ma peap fāu plāstiki (resin-coated):

- Māl pān kel ma fis ne sik 'e tē sikiāg mālū a'mou noh roa (fāu 100 se rere)
- Māl ne sik 'e tē sikiāg mālū ka pān, ma māl seminte af'āki (negatives), ma māl ruerue kop ma la kamāt a'āf pān 'e laloag ne fāu 20 'e rēko pān ta kat pō 'e ra la fūmou. Nōnō ka la vavhiān, āf'āk tē'i 'e ut mātmatiti.

Māl ruerue ne sik 'e kqinag tē sikiāg māl ne roa ma māl seminte af'āki (negatives) af'āk se kqinag plāstik fol (film bases):

- Nitrate film (1889–1951) rēam ma vāevāe se rāu (sheet format) ma se 35mm motion picture film. Tē 'i puā a'vavhiān pāu ma māmā pāu nōnō ka kat āf'āk a'lelei ra. 'E av tē 'i la kamāt la raksa', vāi te'is nitric acid tāla jī ma hotom 'e tē ta.
- Cellulose acetate film (1925 se 'on 'ihete') la pō se' ma la tuk mij pāu hūn se masun ta ne sun ta. 'E av ne tē 'i la kamāt la raksa', iā tāla pir'āk la mea'mea' ma vāi te'is acetic acid tāla jī ma hotom 'e tē ta. Tē te'is he' 'vinegar syndrome' 'e rēko la 'āg vinikā.
- Polyester film (1955 se 'on 'ihete) kat 'es tēet ra la kokon'āk.

AF'ĀK FAKPUTUAG RIRI'I 'E LALOAG PUK MA TAG NE HAT LA ACID-FREE MA KOTĀ HĀE SE KES AF'ĀKIAG TĒ NE HAT TAPE' MA LA ACID-FREE

Nōnō ka la ma'on 'āg het leum 'e mālū ne iris kamāt la pir'āk ma tuk la mea'mea', iā tē pumuet la vāevāe tē 'i ma kotā āf'āk hoi'ākia la vāi 'i acids se rēmane'ākia 'ou tē āfāf'āki. Nōnō ka 'āe ār'āk ne 'āe ma 'ou nitrate film ne acetate, far hāiasoag la a'fūmou'ākia ma ao potoa la āf'āk a'lelei tē 'i.

'E av ne la hilia tē ne la hāea mālū ma māl seminte af'āki (negatives), ao la pō tē ne aier'āk ma pō vahia 'e 'amnāk te'is Photographic Activity Test (PAT). 'E av ne la hāe'āk mālū se laloag 'alpama, nā ta peap het, ne kat 'es acid ra, se uān ne rāu 'atakoa ne mālū nā sin, la fāua mālū. Mā'op'āk tē ut 'atakoa ne nā reapeap ma vāevāe se fakputuag riri' heuā la hāe ag'esee 'e laloag files ne folders, ma kotā hāe 'atakoa se laloag kes lelei ne kat 'es acid ra.

Tē hāeag māl plāstiki la pō se' ma la a'es'ao'āk la hāea māl seminte af'āki ka se mao'ākia ne 'e ut masunu ne av mātiti plāstik te'is la pō se' ma la matmat ma la rēmane'āk tē āfāf'āk 'i.

Āf'āk ne māl ne sik 'e sal fo'ou 'e 'on 'ihete' (hat tape' ma VHS, CDs, DVDs, HDD)

Tē ne hat la Magnetic media fak se cassette tapes, floppy disks ma hard disk drives 'e av ma'oi kal noh roa ra ma la pō se' ke fāu 10 – 30. Tē tape'i kop la se nā 'el se microwaves, television, kompiuta, ne kqinag tē ma misin hoi'āk ne ma'on magnetic field. 'E av ne la āf'ākia tapes, fū'āk noj ka takmūl'āk la hele' pāu 'e a'ofiāg heta, ma takmūl'āk hō' tape ta 'e te' ne fāu liām 'i.

Se lelea ne 'atakuā rer ne tē ne hat la magnetic media ne optical disks (CDs, ma tē tū hoi'āk).

Tē ne hat la electronic formats raksa' a'vavhiān pāu ka ōf mij pāu 'oris 'es'ao ma pō la a'es'ao'āki. Rē a'hāe la pānia rogrog pumua' ne hōl'ākia se device his 'e 'on rereg.

Ka gou la kel'āk tapen tē āfāf'āk ne 'otou kqunohoga ta 'e salat ne ka rēmane'āk ra?

'On la kel'āk ne māl n kqunohoga ma puk ne peap ne af'āk sio rogrog iā sal leleit la fakman'ia'āk tē 'i, ka ne iā la pō se' ma la mane'ākia tē 'i. Hōl'āk māl ma tē ne af'āk se peap āfāf'āki ma pān se ta peap fo'out ka leleit (high quality copies) la ōp'āk la kel'ākia, ma kotā āf'ākia tē pāu ta la pārea ma māt'ua iris 'e raksa' miji.

Nōnō ka la pō la rē har mālū, saio' se favorit ne la rē hara mālū la a'es'ao'āk 'e kqinag tē ne hat la conservation-grade materials. Iā la tōg noanoa se', ka kal rēmane'āk ra 'ou tē āfāf'āki. Saio' se favorit ne la rē hara mālū ne iā ōs la hāe'āk tapen tē 'og. Matā' la se a'es'ao'ākia 'ūlāp pulpulu (sticky tapes) ne la ōp'ākia tē tōg noanoa ne tē a'pumua'āki 'e ta rēre het ne kal fāu ra tē ta'ag (dry-mounting). Ka 'āe la a'es'ao'ākia ke tē ne la pūlūf'ākia ke mālū 'e piu heta (photo corners), tē ne la pūlūf'ākia mālū 'e farfar heta (edge strips) ne pul puluag tē ne a'es'ao'āk se 'amnāk tape'i ne pō la 'ut'āk fakmūr (reversible conservation adhesives).

'Io la lāg ta la pō la sur a'lelei se ut ne mālū la nā: 'ut'āk puk hathata se muā ne 'ai pāp nāag tē ta, a'es'ao'āk ta tēet la kakepoa har ne mālū la se ruerue (bumpers), ma matā' la se tukua tē āfāf'āki se pupui ta ma nā a'sousou 'e piu ne rum ta. Se mao'āk la i' a'fūamamāu kefkef ta 'e tē āfāf'āk ne nā la kel'āki.

TE KA GOU PŌ LA HŌL'ĀKIA MA AF'ĀKIA TĒ ĀFĀF'ĀK NE 'OTOU KAUNOHOAG TA SE SAL FO'ŌU TE'IS DIGITAL?

'O! Hōl'āk ma af'āk ne tē āfāf'āk ne 'ou kaunohoag ta 'e sal fo'ou te'is digitising iā sal lelei la mata'ua tē 'i ka la a'avahian tape' ma 'on la pō la 'io hō' se mālu ma pepa 'e avat ma ne pā kele. Sākior se rogrog ne mou se DigitalNZ ne af'āk sio 'e lopo 'e rēko 'on la a'es'ao'āk ne sal fo'ou te'is – digitising – la hō'ākia ma af'ākia rogrog ne mou se kaunohoga, tēmamfua, 'es ta ma kainaag ta (whakapapa)

Ka gou la pō la tōg tē 'i 'e tei?

Kainaag tē ne la lelei ka 'es'ao se mata' ma af'āk ne tē āfāf'āk la pō se' ma la rāeam ne togim 'e korōa tōg'āk tē ne mou se garue ne si'u (arts and crafts), ne scrapbooking, ne korōa tōg'āk stationery. 'E Niu Sirāgi kampanē 'i tōg'āk 'e tē ne hat la conservation-grade materials:

Conservation Supplies Ltd

Website ta: www.conservationsupplies.co.nz

Imel ta: info@conservationsupplies.co.nz

Telefon ta: 06 211 3991

Port Nicholson Packaging Ltd

Website ta: www.pnp.co.nz

Imel ta: sales@pnp.co.nz

Telefon: 04 568 5018

Triptych Ltd

Website ta: www.triptych.co.nz

Imel ta: info@triptych.co.nz

Telefon ta: 06 378 6616

Ka gou la pō hāiasoag 'e famōr majau 'e tei 'atama?

La pō puer'āk lelei hūn se sal ne la āf'āk a'leleia tē āfāf'āk ne kaunohoga, hāifāegag ma Auckland Museum ne National Preservation Office

Auckland Museum

info@aucklandmuseum.com

National Preservation Office, Wellington

preservation@dia.govt.nz

Nōnō ka 'ou tē āfāf'āk kamat kel'ākim fak'i'oag ne tē 'i kamat la raksa', se ās'āk la a'leleia tē ta 'e 'āea. Sal te'is – conservation treatment – la pō se' ma la 'ut'ākia se mua 'on noh roa ne tē tape'i ne pō la raksa' a'avahian. La ao ta le'et ne majau se tēkēe te'is – Conservator – 'e utut ne 'e se 'āea, sākior se website me mou se **New Zealand Conservators of Cultural Materials Pu Manaaki Kahurangi** www.nzccm.org.nz

ROGROG MA HĀIASOAG HOI'ĀKI:

National Library of New Zealand

www.natlib.govt.nz/collections/caring-for-your-collections

Ut te'is la nā hāiasoag ma puer'āk lelei se mata' ne tē āfāf'āk (archives), māp pān (artwork), ma digital collections.

DigitalNZ

www.digitalnz.org/make-it-digital/creating-digital-content/digitising-family-history-and-whakapapa

DigitalNZ nā puer'āk lelei hūn se sal ne 'āe la pō la a'es'ao'āk la hōl'ākia ma af'ākia 'ou tē āfāf'āk 'e sal fo'ou te'is – digitise – la āf'āk 'e 'ou hanue ta.

National Services Te Paerangi

www.tepapa.govt.nz/learn

Te Papa Tongarewa nā hāiasoag ma puer'āk lelei hoi'āk 'e rēko mata' ne tē āfāf'āk fakhanua ne mou se kaunohoga, pure'aga, kautāuna'ia ne iwi, ma rī hāeag tē ne 'on tāsua ne te'is 'e Aotearoa Niu Sirāgi.

'Amnāk te'is pō ma a'sok 'e rēko hāiasoag rauraut ne pōam 'e Tennyson Charitable Trust ma Centre for Pacific Languages.

Tennyson.
Charitable Trust
Managed by Public Trust

Centre for
Pacific Languages

La sākior se te' ne rogrog ma puer'āk ma hāiasoag 'atakoa ne af'āk 'e sal te'is online, sākior se website ne Auckland Museum:

www.aucklandmuseum.com/discovery/care

© Auckland War Memorial Museum
Tāmaki Paenga Hira. CC-BY 4.0

'OU LA A'SOK NE GARUE NE LA ĀF'ĀKIA TĒ ĀFĀF'ĀK
NE MOU SE 'OU KAUNOHOAG TA TĀLA PĀREA
KOROA PUMUA 'I SE FAU MA'OI NE TĀE 'E MUA.